

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ТА ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

МІЛАШ ВІКТОРІЯ СЕРГІЇВНА

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

УДК 346.62 (477)

DOI: 10.37772/2518-1718-2020-2(30)-1

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ/КРИПТОВАЛЮТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Стаття присвячена дослідженню багатоаспектній природі віртуальних активів/криптовалюти в межах господарського обороту. Розглянуто перші в Україні офіційні роз'яснення щодо сутності віртуальних активів/криптовалюти, а також позиції Офісу ефективного регулювання (BRDO) та теоретико-правові підходи відносно даного об'єкта. Аналізуються кваліфікаційні ознаки, що вміщує законодавче визначення «віртуальний актив», які у своїй сукупності репрезентують його функціональну гетерогенність. Висвітлено окремі питання, пов'язані з договірними засадами обігу віртуальних активів / криптовалют. Зроблено висновок про необхідність активізації роботи над розробкою профільного законодавства України про віртуальні активи та модернізацією в цій частині положень Господарського та Цивільного кодексів України, законодавства про електронну комерцію, інвестиційного та податкового законодавства України тощо.

Ключові слова: віртуальний актив, криптовалюта, цифровізація, цифровий еквівалент, цифровий товар, електронні гроші, платіжні цілі, інвестиційні цілі.

Постановка проблеми. Всеохоплююча цифровізація всіх сфер життєдіяльності, як один з найважливіших чинників економічного зростання будь-якої країни, є мейнстрімом сучасного глобального світу. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки основною метою цифровізації визначає досягнення цифрової трансформації існуючих та створенні нових галузей економіки, а також трансформації сфер життєдіяльності у нові більш ефективні та сучасні. У класичному розумінні поняття «цифрова економіка» означає діяльність, в якій основними засобами (факторами) виробництва є цифрові (електронні, віртуальні) дані як числові, так і текстові. Саме ці дані є ключовим ресурсом цифрової економіки, вони генеруються та забезпечують електронно-комунікаційну взаємодію завдяки функціонуванню електронно-цифрових при-

строїв, засобів та систем [1]. Цифрові трансформації в економіці змінюють підходи як до організації та ведення господарської діяльності, так і формату її державного регулювання. Розвиток цифрової економіки невід'ємно пов'язаний з «переведенням» у цифровий формат низки традиційних об'єктів та/або форм взаємодії учасників господарських відносин, а також появою й активним обігом нових об'єктів, існування яких можливо тільки у цифровому форматі («цифрових об'єктів»). Одним із таких об'єктів відносно якого з часу його появи існувало бівалентне ставлення, та щодо правової природи якого до сьогодення часу не сформовано уніфікованого підходу, є віртуальні активи/криптовалюта.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників, які у своїх працях зверталися до проблематики правової природи віртуальних активів /

криптовалюти та здійсненню операцій з нею, слід відзначити М. В. Гребенюка, Б. В. Деревянку, І. М. Дороніна, А. Т. Ковальчука, Л. О. Нікітину, С. С. Пилипишина, В. А. Устименка та інших. В той же час повномасштабне дослідження цієї проблематики, зокрема з позицій господарського права, потребує проведення її подальших правових, зокрема господарсько-правових, досліджень.

Метою статті є дослідження гетерогенної природи віртуальних активів / криптовалют в умовах цифрових трансформацій в економіці та модернізації вітчизняного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Криптовалюта від англійського «cryptocurrency» – віртуальна/цифрова валюта, емісія та облік якої засновані на асиметричному шифруванні і застосуванні різних криптографічних методів захисту¹. Найпоширенішими видами криптовалют є Bitcoin, Ethereum, Ethereum Classic, Dash, Ripple, Monero, Litecoin, NEM, Augur, Maid Safe Coin тощо.

Поряд з поняттям «криптовалюта» активно використовуються й такі поняття, як «віртуальна валюта», «цифрова валюта», «віртуальні активи», «криптоактиви» «цифрові активи» та ін., щодо характеру співвідношення яких у науковому обігу немає єдиного підходу.

На теоретичному рівні існують різні точки зору щодо природи (сутності) криптовалют як: цифрової валюти; цифрового товару, зокрема біржового товару; інформації в цифровій формі; різновиду речей; майнового / речового права тощо.

Між різними країнами та юрисдикціями світу істотно різняться підходи до визначення правової природи криптовалют: від повної заборони, з метою запобігання ризикам впливу капіталу та / чи фінансування незаконної діяльності, до повної легалізації та визнання їх платіжним засобом [2; с. 68].

Змінювалось ставлення Європейського центрального банку (ЄЦБ) до криптовалюти, яка спочатку розглядалась як тип нерегульованих цифрових грошей, які випускаються і, як правило, контролюються їх розробниками та використовуються серед членів певного віртуального співтовариства. Згодом віртуальна валюта визначалась ЄЦБ як цифрове подання вартості, не виданих центральним банком, кредитною організацією або установою електронних грошей, яка в деяких випадках може бути використана як альтернатива грошам. І хоча деякі європейські країни запровадили власні положення відносно означеного активу та регулювання криптовалютного бізнесу загалом, Європейського Союзу (ЄС) немає спільних правил відносно обігу криптовалют, щодо вироблення яких закликає Європейський централь-

ний банк². Більше того, сам ЄС почав розглядати можливість створення власної цифрової валюти, яка могла б конкурувати з криптовалютою.

На міжнародному рівні все ще відсутній уніфікований підхід щодо правової природи криптовалюти і, як наслідок, не сформовано організаційно-правові засади регулювання відносин, об'єктом яких вона є, у вигляді міжнародних конвенцій, модельних актів чи типових законів, розроблених під егідою міжнародних організацій тощо.

В Україні перші офіційні роз'яснення природи криптовалюти з'явилися у 2014 році. Йдеться про Роз'яснення НБУ від 10.11.2014 щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти / криптовалют» Bitcoin, де НБУ розглядав «віртуальну валюту / криптовалюту» Bitcoin як грошовий сурогат, який не має забезпечення реальною вартістю і не може використовуватися фізичними та юридичними особами на території України як засіб платежу, оскільки це протирічить нормам українського законодавства [3]. Пізніше дане роз'яснення було відкликано, а позиція НБУ щодо даного питання у цьому ж році доповнена в Листі від 08.12.2014 № 29-208/72889, де операції з «віртуальною валютою / криптовалютою «Bitcoin»» було віднесено до операцій з торгівлі іноземною валютою. Також визначалось, що Bitcoin є грошовим сурогатом, який не має забезпечення реальної вартості, а діяльність з купівлі-продажу Bitcoin за долари США або іншу іноземну валюту має ознаки функціонування так званих «фінансових пірамід» [4]. Незважаючи на те, що означений Лист втратив актуальність у 2018 році (на підставі Листа НБУ № 40-0006/16290 від 22.03.2018), вже у 2017 було зроблено спільну заяву фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні р., де відзначалось що складна правова природа криптовалют не дозволяє визнати їх ані грошовими коштами, ані валютою і платіжним засобом іншої країни, ані валютною цінністю, ані електронними грошима, ані цінними паперами, ані грошовим сурогатом [5].

У цьому контексті також слід згадати про внесені у 2017 році на розгляд Верховної Ради України законопроекти – «Про обіг криптовалюти в Україні», «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні», які у 2019 році були зняті з розгляду.

Проект ЗУ «Про обіг криптовалюти в Україні» (№7183 від 06.10.2017) визначав *криптовалюту* як програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати

¹ URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

² Virtual currency schemes / European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemes201210en.pdf>; Virtual currency schemes – a further analysis / European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf>.

засобом міни, відомості про який вносяться та зберігаються у системі блокчейн в якості облікових одиниць поточної системи блокчейн у вигляді даних (програмного коду)[6]. Інший проект ЗУ «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» (№ 7183-1 від 10.10.2017) визначав *криптовалюту* як децентралізований цифровий вимір вартості, що може бути виражений в цифровому вигляді та функціонує як засіб обміну, збереження вартості або одиниця обліку, що заснований на математичних обчисленнях, є їх результатом та має криптографічний захист обліку. Криптовалюта для цілей правового регулювання вважається фінансовим активом [7].

Питання природи та обігу криптовалют в Україні перебуває в епіцентрі уваги Офісу ефективного регулювання BRDO¹, який за результатом докладного аналізу сфери віртуальних активів підготував «Зелену книгу», в якій репрезентовано стан проточних справ у даній сфері та визначено три альтернативні курси політики в цій царині. Як показав аналіз, здійснений в рамках Зеленої книги, криптовалюта за чинним законодавством підпадає під описання нематеріального активу (відтак, є майном). Отже, відповідно до *Альтернативи 1* всі операції з криптовалютами мають регулюватися так само, як і операції з іншими нематеріальними активами, без жодних змін законодавства для цілей господарського та податкового законодавства. У межах даної *альтернативи* вирішити проблему може роз'яснення Державної фіскальної служби України щодо класифікації криптовалют як нематеріального активу відповідно до положень Податкового кодексу України та Господарського кодексу України та / або узагальнююча спільна заява фінансових регуляторів з підтримкою відповідної позиції ДФС / Мінфіну. Такий курс політики буде сприяти легалізації учасників та операцій на ринку криптовалют, слугуватиме досягненню таких цілей політики як: визначення прав учасників цивільних відносин (через визначення об'єктів цивільних прав); справляння податків і зборів; захист прав споживачів. *Альтернатива 2* полягає у визначенні правового статусу криптовалют на рівні Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України чи Податкового кодексу України. Реалізація курсу передбачає запровадження нового поняття криптовалют / віртуальних валют / цифрових активів або пряме віднесення криптовалют до одного з існуючих об'єктів. Цей курс політики, як вважають

¹ Офіс ефективного регулювання (BRDO) засновано як громадську організацію (незалежний експертно-аналітичний центр) у листопаді 2015 року для сприяння ефективному регулюванню й поліпшенню економічної свободи в Україні (з пріоритетом для малого/середнього бізнесу), взаємної довіри та партнерства держави й бізнесу.

автори «Зеленої книги», буде сприяти легалізації учасників та операцій на ринку криптовалют, слугуватиме досягненню таких цілей політики як: збільшення кількості суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність в Україні з використанням криптовалют; збільшення надходжень до бюджету від згаданих суб'єктів; захист прав споживачів. *Альтернатива 3* визнає необхідність внесення змін до законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», насамперед йдеться про запровадження поняття віртуальні валюти / криптовалюти та визначення суб'єктами первинного фінансового моніторингу провайдерів, що залучені до послуг з обміну між віртуальними валютами та фіатними валютами. Наступним кроком після внесення зазначених змін у вітчизняне законодавство в межах цієї альтернативи визначається необхідність роз'яснень ДФС / Мінфіну щодо класифікації криптовалют для цілей податкового законодавства. Вбачається, що цей курс політики буде сприяти легалізації учасників та операцій на ринку криптовалют, слугуватиме досягненню таких цілей політики: збільшення кількості суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність в Україні з використанням криптовалют; збільшення надходжень до бюджету від згаданих суб'єктів; захист прав споживачів; протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення [8]. Така альтернатива подібна до кроку ЄС, оскільки у 2018 році Європейський Парламент і Рада ЄС затвердили схожі зміни до Директиви 2015/849/ЄС про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму. І саме реалізацію такої альтернативи можемо сьогодні спостерігати на рівні вітчизняного законодавства про фінансовий моніторинг, де нарешті й отримало законодавче закріплення поняття «віртуальний актив» та розширено перелік суб'єктів первинного фінансового моніторингу, зокрема за рахунок *постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів*. Крім того, наразі в Верховній Раді України опрацьовується Проект ЗУ «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами» (№ 2461 від 15.11.2019). Виникає питання про достатність означених кроків для формування чіткої законодавчої позиції відносно природи та правового режиму віртуальних активів \ криптовалют ?

ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню роз-

повсюдження зброї масового знищення», що набув чинності 28 квітня 2020 року, визначає *віртуальний актив як цифрове вираження вартості, яким можна торгувати у цифровому форматі або переказувати і яке може використовуватися для платіжних або інвестиційних цілей* [9; Ст. 189]. Саме таке визначення було сформульоване у межах Керівництва FATF1 щодо Ризик-Орієнтованого Підходу до Віртуальних Активів та Постачальників Послуг з Переказу Віртуальних Активів та відтворено в українському законодавстві [10].

Вищезазначене законодавче визначення виходить зі складної гетерогенної природи віртуального активу, що викликає низку питань, пов'язаних як з формами використання даного об'єкту у господарському обороті, так і з можливими обмеженнями щодо його використання.

Аналіз «концентрату» кваліфікаційних ознак, що вміщує законодавче визначення «віртуальний актив», дозволяє його розглядати одночасно як: *цифровий еквівалент (цифрове вираження) вартості товару для реалізації платіжних цілей; об'єкт віртуальної торгівлі, відповідно товар у цифровому форматі; об'єкт (інструмент) для реалізації інвестиційних цілей*. Однак чи існують сьогодні належні організаційно-правові засади для використання віртуального активу у всіх трьох вищезазначених іпостасях?

Передусім віртуальний актив визначено *цифровим еквівалентом (цифровим вираженням) вартості товару для реалізації платіжних цілей*. Вартість є економічною категорією, що відображає зв'язок між товарами (у широкому значенні слова), а також суб'єктами ринку, які виступають їх продавцями та покупцями. В економічній науці існують різні теорії вартості, зокрема теорії трудової вартості, граничної корисності, попиту і пропозиції, витрат виробництва, чинників виробництва, інформативна теорія та ін., кожна з яких під час розкриття цінності товару, інтегрує в собі різноманітні чинники, один з яких визначає як домінуючий. Під час правової характеристики товару основний акцент припадає на його мінову вартість, тобто здатність обмінюватися на інше економічне благо. Сама господарська діяльність спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг *вар-*

тісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарський кодекс України (ч. 1 ст. 189 ГК України), ЗУ «Про ціни та ціноутворення» виходять з визнання ціни як *вираженого у грошовій формі еквіваленту одиниці товару* (продукції, робіт, послуг, матеріально-технічних ресурсів, майнових та немайнових прав), *що підлягає продажу (реалізації)*. Отже, виникає питання щодо самої можливості цифрового, а не грошового вираження вартості товару в господарських операціях, а насамперед під час розрахунків у сфері електронної комерції. Стаття 13 ЗУ «Про електронну комерцію» визначає можливість здійснення *розрахунків у сфері електронної комерції* з використанням платіжних інструментів, електронних грошей, шляхом переказу коштів або оплати готівкою з дотриманням вимог законодавства щодо оформлення готівкових та безготівкових розрахунків, *а також в інший спосіб, передбачений законодавством України* [11; Ст. 410]. Звісно, постає питання відносно іншого способу розрахунку у сфері електронної комерції, з урахуванням самого змісту розрахункової операції, пов'язаної з рухом грошових коштів. Ціна як істотна умова господарського договору, відповідно до ч. 2 ст. 189 ГК України визначається у гривнях, а у зовнішньоекономічних договорах (контрактах) за згодою сторін також може визначатися в іноземній валюті [12; Ст. 144]. Варто зазначити, що крім грошових коштів, існують їх еквіваленти, що в Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку (МСБО), виданих Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, та актах НБУ, визначаються як короткострокові, високоліквідні інвестиції, які вільно конвертуються у відомі суми грошових коштів і яким притаманний незначний ризик зміни вартості [13; Ст. 665]. Однак *еквіваленти грошових коштів не використовуються для розрахунків, їх призначенням є підтримання платоспроможності суб'єкта господарювання, погашення його короткострокових зобов'язань*. Єдиним законним платіжним засобом в Україні, що без обмежень приймається за номінальною вартістю на всій території України для проведення розрахунків, є гривня (ст. 192 ЦК України, ст. 5 ЗУ «Про валюту і валютні операції»). Усі розрахунки на території України проводяться виключно у гривні, за виключенням розрахунків за операціями, визначеними в ч. 2 ст. 5 ЗУ «Про валюту і валютні операції», що можуть проводитися в іноземній валюті, у гривні, а також у банківських металах. У свою чергу, поняття «національна валюта (гривня)» включає гривню, кошти на рахунках у банках та інших фінансових установах, виражені у гривні, а також електронні гроші, номіновані у гривні (ст. 1 ЗУ «Про валюту і валютні операції») [14; Ст. 239]. У цьому контексті слід зазначити, що криптовалюта не є різновидом

1 Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей (Financial Action Task Force - FATF) – це незалежна міжурядова організація, що розробляє та популяризує свої принципи для захисту світової фінансової системи від загроз відмивання коштів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення. Рекомендації FATF є загальноновизнаними міжнародними стандартами з протидії відмиванню коштів (ПВК) та фінансуванню тероризму.

електронних грошей. Згідно до ст. 15 ЗУ «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» електронними грошима є одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі. Виключно банк може здійснювати випуск електронних грошей шляхом їх надання користувачам (суб'єктам господарювання, фізичним особам) або комерційним агентам в обмін на готівкові або безготівкові кошти, та саме банк – емітент електронних грошей, бере на себе зобов'язання з їх погашення. Суб'єкт господарювання, який приймає електронні гроші як оплату платежу за товари, роботи, послуги, має право використовувати отримані електронні гроші виключно для обміну на безготівкові кошти або повертати їх користувачам у разі повернення ними відповідно до законодавства про захист прав споживачів товарів, придбаних за електронні гроші [15; Ст. 137].

У той же час варто звернути увагу, що продаж (реалізація) є господарською операцією, під час якої здійснюється обмін товару на виражений у грошовій формі еквівалент або інший вид компенсації його вартості (див.: ст. 1 ЗУ «Про ціни та ціноутворення»), тобто грошова компенсація вартості товару розглядається не як єдина можлива. Водночас господарську операцію з продажу \ реалізації товару може опосередковувати низка договірних конструкцій, найбільш поширеними з яких є договір купівлі-продажу та договір постачання, для яких законодавцем передбачена можливість виключно грошової форми розрахунку. Так, відповідно до ст. 655 ЦК України за договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму [16; Ст. 356]. Згідно до ст. 265 ГК України за договором поставки одна сторона - постачальник зобов'язується передати (поставити) у зумовлені строки (строк) другій стороні – покупцеві товар (товари), а покупець зобов'язується прийняти вказаний товар (товари) і сплатити за нього певну грошову суму [12; Ст. 144]. Інший вид компенсації вартості товару передбачено щодо договору міни (бартеру), положення про який одночасно містять ЦК та ГК України. Відповідно до ст. 293 ГК України за договором міни (бартеру) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність, повне господарське відання чи оперативне управління певний товар в обмін на інший товар [12; Ст. 144]. Згідно до ст. 715 ЦК за договором міни (бартеру) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар. За ч. 5 цієї ж статті передбачено можли-

вість встановлення договором бартеру обміну майна на роботи (послуги) [16; Ст. 356].

Товар є об'єктом, що призначений для продажу, у тому числі обміну на інше економічне благо, з приводу купівлі-продажу якого учасники суспільних відносин взаємодіють як покупці і продавці. Кожна із сторін договору міни є продавцем того товару, який він передає в обмін, і покупцем товару, який він одержує взамін. Вбачається, що саме з використанням даної договірної конструкції віртуальний актив може обмінюватися на інший товар (у широкому значенні слова), тобто використовуватися як специфічний (товарно-цифровий) еквівалент для платіжних цілей. У той же час, криптовалюта, як віртуальний актив, є об'єктом торгівлі торгових платформ (криптовалютних бірж), що дозволяють користувачам здійснювати покупку, продаж, збігання та обмін / конвертацію такого активу. В цій іпостасі віртуальний актив є особливим видом товару у цифровій формі, який створюється, обліковується та відчужується електронно. На відміну від вітчизняного законодавства, в електронній комерції ЄС «цифрові товари» («електронні товари») є загальним терміном, який використовують для позначення будь-яких товарів і послуг, які надаються, зберігаються, доставляються й використовуються в електронній формі. Прикладами цифрових товарів є вебінари, відео, навчальні програми, електронні книги, музичні файли, текстова інформація (PIN-коди, коди до online-ігор), інтернет-радіо, інтернет-телебачення і потокове медіа; програмне забезпечення, шрифти та графіка; цифрові підписки; інтернет-реклама, оголошення онлайн (проплачені рекламодавцем); інтернет-купони; електронні квитки; онлайн-жетони казино; фінансові інструменти в електронному вигляді; завантажене програмне забезпечення (Digital Distribution) і мобільні додатки; аккаунти в соціальних мережах; хмарні додатки й онлайн-ігри; віртуальні товари, що використовуються у віртуальній економіці онлайн-ігор і спільнот; навчальні посібники; робочі листи; членські програми; шпалери для робочого столу, фони для мобільних телефонів; онлайн-органайзери; електронне навчання (онлайн-курси); інтерв'ю; повідомлення в блозі; інтернет-карти; мітки; візерунки; друковані видання; кліпарти (набори графічних елементів дизайну); подарункові теги; теми веб-сайту; фотогалереї; веб-графіка; веб-шаблони й будь-який інший елемент, який може бути в електронному вигляді (зберігається у файлі або декількох файлах) [17, С. 256]. Варто зауважити, що тільки за умови офіційного визнання товароздатності криптовалюти, операції з її відчуження та \ або обміну на інші товари, можуть розглядатися як об'єкт оподаткування ПДВ.

На формування правового режиму криптовалюти, як особливого нематеріалізованого товароздат-

ного об'єкта, впливає його «безтілесно-віртуальна» природа. Згідно до ст. 46 ЗУ «Про запобігання корупції» в переліку інформації, яку з 1 січня 2020 року повинні зазначати в декларації особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (та інші суб'єкти, визначені в ст. 3 даного Закону, на яких поширюється його дія) зазначаються *нематеріальні активи*, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, у тому числі об'єкти інтелектуальної власності, що можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті, *криптовалюти* [18; Ст. 2056]. До відомостей щодо нематеріальних активів включаються дані про вид та характеристики таких активів, *вартість активів на момент виникнення права власності*, а також про дату виникнення права на них. ЗУ «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» в переліку майна, яке може оцінюватися визначає нематеріальні активи, в тому числі об'єкти права інтелектуальної власності [19; Ст. 251], й не містить жодних положень (уточнень) щодо об'єктів так званої «віртуальної власності».

Ст. 139 ГК України визнає майном у сфері господарювання сукупність речей та інших цінностей (включаючи *нематеріальні активи*), які мають *вартісне визначення*, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів. В переліку майна у сфері господарювання, залежно від економічної форми, якої воно набуває, вищезначена стаття не згадує про цифрові (електронні) товари, віртуальні активи. Між тим, на доктринальному рівні все більшого розвитку набуває погляд на діяльність «майнерів» та інших учасників ринку криптовалюти як на господарську, провадження якої має передувати офіційна реєстрація «майнерів» суб'єктами підприємницької діяльності [20; с. 164]. З метою визначення правового статусу віртуальних активів, їх використання та обігу на ринку України, встановлення правових відносин на ринку віртуальних активів, регламентування процедур випуску віртуальних активів, Міністерством цифрової трансформації нещодавно внесено на громадське обговорення проект Закону «Про віртуальні активи». При цьому автори означеного Проекту не визначають статус емітента віртуальних активів¹ як суб'єкта господа-

рування, а тільки виходять з необхідності державної реєстрації як суб'єктів господарювання кваліфікованих постачальників послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів (зберігачів віртуальних активів, постачальників послуг обміну віртуальних активів та бірж віртуальних активів) [21]. Проте цілком очевидно, що генерування (емісія) віртуальних активів є не побутовим правочином, а діяльністю, що має на меті отримання прибутку шляхом введення в обіг означених активів як інвестиційних інструментів, емітент яких фактично є реципієнтом інвестицій. При цьому, визначення в законодавстві про фінансовий моніторинг *віртуальних активів / криптовалюти об'єктом (інструментом) для реалізації інвестиційних цілей*, потребує обов'язкового звернення до законодавчого визначення інвестиційної діяльності та інвестицій. Так, ЗУ «Про інвестиційну діяльність» інвестиційною діяльністю визначає сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій. В свою чергу, інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. Вищезначений Закон містить відкритий перелік цінностей, які можуть реалізуватися як інвестиції (ст. 1 ЗУ «Про інвестиційну діяльність») та визначає потенційні об'єкти інвестиційної діяльності, зокрема будь-яке майно, в тому числі основні фонди і оборотні кошти в усіх галузях економіки, цінні папери (крім векселів), цільові грошові вклади, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, інші об'єкти власності, а також майнові права (ст. 4 ЗУ «Про інвестиційну діяльність») [22; Ст. 646]. Утім законодавче визнання *інструментально-інвестиційної функції віртуальних активів \ криптовалюти* потребує окреслення *границь інвестиційних можливостей даного активу з подальшим виокремленням об'єктів, в які обмежується/забороняється його інвестування* (таким об'єктом, наприклад, не може бути статутний капітал юридичної особи).

Нарешті, на сторінках наукової періодики криптовалюту порівнюють з іншими видами нематеріальних активів, господарські операції з яким опосередковують договори про трансфер технологій. ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» визначає нематеріальний актив як об'єкт (об'єкти) права інтелектуальної власності, а також *інші аналогічні права*, визнані в порядку, встановленому законодавством, об'єктом права власності [23; Ст. 644]. Розділ IV означеного законодавчого акту присвячено договором про трансфер технологій, які репрезентовано як договори щодо розпорядження майновими правами інте-

¹ Відповідно до означеного Проекту емітент віртуальних активів визначається як фізична або юридична особа, яка безпосередньо здійснює випуск віртуальних активів у цивільний обіг від свого імені, або шляхом доручення про випуск віртуальних активів в обіг, наданого третій особі, або бере на себе обов'язок щодо випуску віртуальних активів у цивільний обіг. У разі, якщо технічні властивості системи обігу токенів не дозволяють встановити особу емітента, вважається, що відповідний віртуальний актив не має емітента.

лектуальної власності з урахуванням вимог ст. 19 даного Закону. Одним із таких нематеріальних активів є комп'ютерна програма, що згідно до ст. 1 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» визначена як набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи у будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером, які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату [24; Ст. 214]. Однак, комп'ютерна програма є об'єктом права інтелектуальної власності (ІВ), що як й інші об'єкти ІВ, має автора, якому належать особисті немайнові та майнові права. Останні і є об'єктом договірних трансакцій, що здійснюються зокрема за допомогою договорів про трансфер технологій. Проте децентралізоване генерування (емісія) програмних кодів віртуальних активів/криптовалюти за допомогою відповідних цифрових технологій, *унеможлиблює* її кваліфікування як інтелектуальної (творчої) діяльності емітента криптовалюти як автора, та відповідно самі активи як результати такої діяльності – об'єкти права ІВ.

Висновки. В умовах глобальної цифровізації зростають масштаби і темпи цифрових трансфор-

мацій, пов'язаних з появою нових цифрових об'єктів, їх активним залученням у цивільний, господарський оборот та подальшим ринковим обігом. Законодавча легалізація поняття «віртуальні активи» є важливим кроком на шляху легалізації ринку віртуальних активів та першим етапом становлення інституту віртуальних активів, подальший розвиток якого потребує активізації роботи над розробкою профільного законодавства про віртуальні активи, з урахуванням сучасного закордонного досвіду правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з генеруванням (емісією) та обігом віртуальних активів. При цьому, досягнення синергетичного ефекту у правовому регулюванні відносин, об'єктом яких є віртуальні активи / криптовалюта, зумовлює необхідність внесення відповідних доповнень (стосовно правового режиму віртуальних активів / криптовалюти як особливих об'єктів цивільних / господарських прав) до Господарського та Цивільного кодексів України, Закону України «Про електронну комерцію», податкового, інвестиційного законодавства тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80>.
2. В. О. Мандрик, В. П. Мороз. Законодавче регулювання обігу криптовалют в Україні, Проблеми та перспективи їх розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2019. Т. 29. № 4. С. 67-71. URL: <https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/1917>.
3. Роз'яснення НБУ щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти / криптовалюти» Bitcoin від 10.11.2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14>.
4. Лист НБУ «Щодо віднесення операцій з «віртуальною валютою/криптовалютою «Bitcoin» до операцій з торгівлі іноземною валютою» від 08.12.2014 р. № 29-208/72889. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v6290500-18#n602>.
5. Спільна заява фінансових регуляторів щодо статусу криптовалют в Україні від 30.11.2017 р. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/spilna-zayava-finansovih-regulyatoriv-schodo-statusu-kriptovalyut-v-ukrayini>.
6. Про обіг криптовалют в Україні: Проект Закону України від 06.10.2017 р. №7183. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
7. Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні: Проект Закону України від 10.10.2017 р. № 7183-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710.
8. Зелена книга регулювання ринку криптовалют. URL: <https://regulation.gov.ua/book/91-zelena-kniga-reguluvannya-rinku-kriptovalut>.
9. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. № 361-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 4. Ст. 189.
10. Керівництво FATF щодо Ризик-орієнтованого підходу до віртуальних активів та постачальників послуг з переказу віртуальних активів / Неофіційний переклад Державної служби фінансового моніторингу України. URL: https://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2019/09/virtualni_aktyvy.pdf.
11. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 45. Ст. 410.
12. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № №18-22. Ст. 144.

13. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказом Міністерства фінансів України 07.02.2013 р. № 73. *Офіційний вісник України*. 2013. № 19. Ст. 665.
14. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. № 2473-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 30. Ст. 239.
15. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 29. Ст. 137.
16. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
17. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. – Т. 15: Господарське право / редкол.: В. А. Устименко та ін.; Нац. Акад. прав. наук України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2019. 784 с.
18. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.
19. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12.07.2001 р. № 2658-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 47. Ст. 251.
20. Деревянко Б. Про порівняння господарської діяльності з видобутком криптовалюти («майнінгом») та здійсненням операцій з нею. *Право України*. 2018. № 5. С. 164-175.
21. Про віртуальні активи: Проект Закону України від 18.05.2020 р. URL: <https://thedigital.gov.ua/regulations/povidomlennya-pro-provedennya-publichnogo-gromadskogo-obgovorennya-proyektu-zakonu-ukrayini-pro-virtualni-aktivy>.
22. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 47. Ст. 646.
23. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій: Закон України від 14.09.2006 р. № 143-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 47. Ст. 644.
24. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 43. Ст. 214.

REFERENCES

1. Kontsepsiia rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018-2020 roky: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 r. № 67-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80> [in Ukrainian].
2. V. O. Mandryk, V. P. Moroz. (2019). Zakonodavche rehuliuвання obihu kryptovaliut v Ukraini, Problemy ta perspektyvy yikh rozvytku. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy – Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine, Vol. 29, 4, 67–71*. URL: <https://nv.nltu.edu.ua/index.php/journal/article/view/1917> [in Ukrainian].
3. Roziasnennia NBU shchodo pravomirnosti vykorystannia v Ukraini «virtualnoi valiuty / kryptovaliuty» Bitcoin vid 10.11.2014 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0435500-14> [in Ukrainian].
4. Lyst NBU «Shchodo vidnesennia operatsii z «virtualnoiu valiutoiu/kryptovaliutoiu «Bitcoin» do operatsii z torhivli inozemnoiu valiutoiu» vid 08.12.2014 r. № 29-208/72889. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v6290500-18#n602> [in Ukrainian].
5. Spilna zaiava finansovykh rehuliatoriv shchodo statusu kryptovaliut v Ukraini vid 30.11.2017 r. URL: <https://bank.gov.ua/news/all/spilna-zayava-finansovih-regulyatoriv-schodo-statusu-kriptovalyut-v-ukrayini> [in Ukrainian].
6. Pro obih kryptovaliuty v Ukraini: Proiekt Zakonu Ukrainy vid 06.10.2017 r. № 7183. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684 [in Ukrainian].
7. Pro stymuliuvannia rynku kryptovaliut ta yikh pokhidnykh v Ukraini: Proiekt Zakonu Ukrainy vid 10.10.2017 r. № 7183-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710 [in Ukrainian].
8. Zelena knyha rehuliuвання rynku kryptovaliut. URL: <https://regulation.gov.ua/book/91-zelena-knyga-reguluvannarinku-kriptoalut> [in Ukrainian].
9. Pro zapobihannia ta protydiuu lehalizatsii (vidmyvanniu) dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom, finansuvanniu teroryzmu ta finansuvanniu rozpovsiudzhennia zbroi masovoho znyschennia: Zakon Ukrainy vid 06.12.2019 r. № 361-IX. (2020). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy - Official Gazette of Ukraine*, 4. art. 189 [in Ukrainian].
10. Kerivnytstvo FATF shchodo Ryzyk-oriientovanoho pidkhodu do virtualnykh aktyviv ta postachalnykiv posluh z perekazu virtualnykh aktyviv. URL: https://finmonitoring.in.ua/wp-content/uploads/2019/09/virtualni_aktyvy.pdf [in Ukrainian].

11. Pro elektronnu komertsiiu: Zakon Ukrainy vid 03.09.2015 r. № 675-VIII. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 45, art. 410 [in Ukrainian].
12. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 436-IV. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 18-22, art. 144 [in Ukrainian].
13. Natsionalne polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 1 «Zahalni vymohy do finansovoi zvitnosti», zatv. nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy 07.02.2013 r. № 73. (2013). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy - Official Gazette of Ukraine*, 19, art. 665 [in Ukrainian].
14. Pro valiutu i valiutni operatsii: Zakon Ukrainy vid 21.06.2018 r. № 2473-VIII. (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 30, art. 239 [in Ukrainian].
15. Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. # 2346-III. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 29, art. 137 [in Ukrainian].
16. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40-44, art. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
17. Velyka ukraïnska yurydychna entsyklopediia. (Vols 1-20); Vol. 15: Hospodarske pravo. (2019). V. A. Ustyenko et al. (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
18. Pro zapobihannia koruptsii: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 r. № 1700-VII. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 49, art. 2056 [in Ukrainian].
19. Pro otsinku maina, mainovykh prav ta profesiinu otsinochnu diialnist v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 12.07.2001 r. № 2658-III. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 47, art. 251 [in Ukrainian].
20. Derevianko B. (2018). Pro porivniannia hospodarskoi diialnosti z vydobutkom kryptovaliuty («maininhom») ta zdiisnenniam operatsii z neiu. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 5, 164-175 [in Ukrainian].
21. Pro virtualni aktyvy: Proiekt Zakonu Ukrainy vid 18.05.2020 r. URL: <https://thedigital.gov.ua/regulations/povidomlennya-pro-provedennya-publichnogo-gromadskogo-obgovorennya-proyektu-zakonu-ukrayini-pro-virtualni-aktivy> [in Ukrainian].
22. Pro investytsiinu diialnist: Zakon Ukrainy vid 18.09.1991 r. № 1560-XII. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 47, art. 646 [in Ukrainian].
23. Pro derzhavne rehuliuвання diialnosti u sferi transferu tekhnolohii: Zakon Ukrainy vid 14.09.2006 r. № 143-V. (2013). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 47, art. 644 [in Ukrainian].
24. Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 r. № 3792-XII. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 43, art. 214 [in Ukrainian].

МИЛАШ ВИКТОРИЯ

доктор юридических наук, доцент, профессор кафедры хозяйственного права
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ПРАВОВОЙ ПРИРОДЫ ВИРТУАЛЬНЫХ АКТИВОВ / КРИПТОВАЛЮТЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ ЦИФРОВИЗАЦИИ

Статья посвящена исследованию многоаспектной природы виртуальных активов / криптовалюта в пределах хозяйственного оборота. Рассмотрены первые в Украине официальные разъяснения относительно сущности виртуальных активов / криптовалюта, а также позиции Офиса эффективного регулирования (BRDO) и теоретико-правовые подходы относительно данного объекта. Анализируются квалификационные признаки, содержит законодательное определение «виртуальный актив», которые в своей совокупности представляют его функциональную гетерогенность. Освещены отдельные вопросы, связанные с договорными принципами обращения виртуальных активов / криптовалюта. Сделан вывод о необходимости активизации работы над разработкой профильного законодательства Украины о виртуальных активы и модернизацией в этой части положений Хозяйственного и Гражданского кодексов Украины, законодательства об электронной коммерции, инвестиционного и налогового законодательства Украины и др.

Ключевые слова: виртуальный актив, криптовалюта, цифровизация, цифровой эквивалент, цифровой товар, электронные деньги, платежные цели, инвестиционные цели.

MILASH VICTORIA

Doctor of Law, Associate Professor, Professor of the Department of Economic Law,
Yaroslav Mudryi National Law University

SOME ASPECTS OF THE LEGAL NATURE OF VIRTUAL ASSETS / CRYPTOCURRENCIES IN THE CONDITIONS OF GLOBAL DIGITALIZATION

Problem setting. Comprehensive digitalization of all spheres of life, as one of the most important factors of economic growth in any country, is the mainstream of the modern global world. Digital transformations in the economy are changing approaches to both the organization and conduct of economic activity and the format of its state regulation. The development of the digital economy is inextricably linked with the “digitalization” of a number of traditional objects and / or forms of interaction between participants in economic relations, as well as the emergence and active circulation of new objects whose existence is possible only in digital format (“digital objects”). Virtual assets / cryptocurrency are one of such objects to which there has been a bivalent attitude since its appearance, and to the legal nature of which a unified approach has not been formed to date.

Analysis of recent researches and publications. Among the researchers who in their works addressed the issue of the legal nature of virtual assets / cryptocurrency and transactions with it, it should be noted M.V. Grebenyuk, B.V. Derevyanko, I.M. Doronin, A.T. Kovalchuk, L.O. Nikitin, S.S. Pylypyshyn, V.A. Ustymenko and others. At the same time, a full-scale study of this issue, in particular from the standpoint of economic law, requires further legal, including economic and legal research.

Target of research is to study the heterogeneous nature of virtual assets / cryptocurrencies in the context of digital transformations in the economy and modernization of domestic legislation.

Article’s main body. In the context of global digitalization, the scale and pace of digital transformations associated with the emergence of new digital objects, their active involvement in civil, economic turnover and subsequent market turnover are growing. Virtual assets/cryptocurrency are one of the objects in relation to which there has been a bivalent attitude since its appearance, and in relation to the legal nature of which a unified approach has not been formed to date. This article discusses the first official explanations in Ukraine on the nature of virtual assets / cryptocurrencies, as well as the position of the Office of Effective Regulation (BRDO) and theoretical and legal approaches to this object. Qualification features are analyzed, which contains the legislative definition of “virtual asset”, which together represent its functional heterogeneity. Some issues related to the contractual basis for the circulation of virtual assets / cryptocurrencies are highlighted, and suggestions for further development of the current legislation on these facilities are provided.

Conclusions and prospects for the development. Legislative legalization of the concept of “virtual assets” is an important step towards the legalization of the virtual assets market and the first stage of the institution of virtual assets, further development of which requires intensification of work on the development of relevant legislation on virtual assets. connection with the generation (issue) and circulation of virtual assets. At the same time, achieving a synergistic effect in the legal regulation of relations, the object of which are virtual assets/cryptocurrency, necessitates appropriate amendments to the Commercial and Civil Codes of Ukraine, the Law of Ukraine “On e-commerce”, tax, investment legislation and more.

Keywords: virtual asset, cryptocurrency, digitalization, digital equivalent, digital goods, electronic money, payment purposes, investment purposes.